

Nr 66.

Av herr **Tamm m. fl.**, om utredning och förslag rörande en statsunderstödd samhällstjänst för kvinnlig ungdom.

Vid 1939 års riksdag väcktes en motion (I: 111 och II: 128) angående utredning om en statsunderstödd frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom. Motionen vann stor anklang på många håll utom och inom riksdagen men kunde icke samla majoritet i någondera kammaren. Utvecklingen efter 1939 har emellertid enligt vår uppfattning ytterligare bestyrkt värdet av de åtgärder, som då påkallades, och vi vilja därför ånyo framlägga frågan för riksdagen.

Under hänvisning till 1939 års motion, i vilken vi inledningsvis utvecklade några principiella synpunkter på frågan om kvinnlig samhällstjänst och »kvinnlig värnplikt», vilja vi här blott i korthet framhålla, att begreppet samhällstjänst, ofta använt för de mest olikartade syften, borde begränsas till att avse, vad som redan ligger i själva namnet, nämligen utförande av vissa tjänster eller vissa arbeten av värde för samhället. I samhällstjänsten bör därför lämpligen icke direkt inläggas t. ex. undervisning i slöjd, hushållsgöromål eller hemvård; denna i och för sig synnerligen önskvärda utbildning faller inom skolväsendets eller yrkesundervisningens ram. Bland de olika uppgifter, som den kvinnliga samhällstjänsten skulle kunna främja, nämndes i 1939 års motion företrädesvis fyra slag:

»Den just nu kanske mest diskuterade kategorien av tjänster inbegriper kvinnornas medverkan i försvaret. De många frivilliga organisationerna på detta område och den ofta stora anslutningen till dessa betyga kvinnornas starka känsla för sitt fosterländska ansvar i vår farofyllda tid. Det arbete, som många kvinnor härvid utföra eller öva sig i att utföra, är en samhällstjänst i ordets egentligaste mening. Så långt det är fråga om luftskydd, torde dock behovet av kvinnornas mera aktiva medverkan huvudsakligast vara begränsat till städer och större samhällen. Ifall det skulle anses föreligga skäl för att samorganisera all kvinnlig samhällstjänst, kan man väl tänka sig att luftskyddstjänst och liknande försvarsarbete (åtminstone för så vitt tjänsten innebär viss tids arbete och ej blott anmälan till en beredskapskår) med bibehållande av den hittillsvarande självständiga ledningen inordnas under samhällstjänsten. Härutöver kan man föreställa sig att det totala kriget skall kräva att alla kvinnor i en viss ålder mobiliseras i händelse av krigsutbrott främst för att hålla produktionen i gång i de mobiliserade männens ställe eller för att på annat sätt tas i anspråk. Vi skola här ej diskutera, i vilken utsträckning det kan vara görligt att i förväg utbilda kvinnorna för dylika uppgifter. Vi vilja endast konstatera, att frågan härom är ett rent

militärt problem, som endast kan avgöras med hänsyn till tvingande försvarskrav och, för så vitt dylika skulle resas, måste lösas oberoende av och vid sidan om den kvinnliga samhällstjänsten i den mening, densamma här fattats.

Det andra arbetsområdet är tjänstgöring i enskilda hem under t. ex. hustruns sjukdom eller i fattiga, barnrika familjer, för vilka det ej vore möjligt att erhålla behöflig hjälp, eller tilläventyrs för att möjliggöra semesterar åt mödrar med många barn. Det ligger i sakens natur, att dylik tjänst företrädesvis borde fullgöras på landsbygden, kanske mest i dess avskilda delar, där möjligheterna att erhålla annan hjälp äro minst. Om organisationen av detta slag av samhällstjänst skall här blott yttras, att anmälan om hjälp från samhällstjänsten borde ske till någon central myndighet för denna men dessförrinnan ha prövats och tillstyrkts av någon därtill förordnad förtroendemän inom kommunen. Tjänstgöring som hjälp vid hustruns sjukdom skulle givetvis ej få inkräkta på den verksamhet, som hemsystrar eller andra för ändamålet utbildade och anställda normalt ha att utföra; i den kommunala prövningen låge garantien mot ett dylikt missbruk.

Det tredje arbetsområdet är viss tids tjänstgöring vid den frivilliga sociala hjälp- och skyddsverksamheten, i den utsträckning detta skulle bli möjligt utan att det innebure en konkurrens med utbildad och kvalificerad arbetskraft.

Det fjärde arbetsområdet är jordbruksarbete. Huvudsakligast skulle det härvid vara fråga om feriearbete under sommaren. Även här måste det genom kommunal prövning och med arbetsförmedlingen som mellanled tillses, att samlingstjänsten ej kolliderar med yrkesarbetarna. Åtminstone så långt erfarenheten från de sista (högkonjunktur-) åren ge vid handen, skulle ett icke ringa behov av tillfällig kvinnlig arbetskraft under skörden vara för handen.

Vad arbetsgrupperna 2 och 4 beträffar — d. v. s. tjänstgöring antingen i hem för utförande av hemsysslor eller i jordbruk — vilja vi särskilt framhålla ett par synpunkter. I intetdera fallet kan det vara fråga om annat arbete än sådant, som normalt bör kunna utföras av en frisk och stark flicka, helst om denna genomgått skolköks- och hemvårdskurser. Samhällstjänsten vore ansvarig för att flickan i fråga kan antas orka med arbetet och den lokala förtroendemannen för att hon ej sändes till ett olämpligt hem; den senare skulle det även åligga att på grund av dåligt uppförande eller av andra skäl återsända flickan. Vad inkvarteringen beträffar vore det säkerligen lämpligast och ur praktisk synpunkt sannolikt enklast att, så långt möjligheter därtill vore för handen, sammandraga deltagarna i samhällstjänsten till läger.»

Det framhölls i samma motion att — bortsett från försvarets eventuella behov — endast ett frivilligt deltagande i samhällstjänsten syntes påkallat.

Alldeles oavsett att lämpliga arbetsuppgifter sannolikt ej skulle stå att uppbringa, måste genomförandet av en obligatorisk samhällstjänst framkalla fara för rubbningar på arbetsmarknaden och kanske skärpa den inom viktiga yrken märkbara bristen på kvinnlig arbetskraft. Huvudsynpunkten måste vara att anpassa en kvinnlig samhällstjänst med hänsyn till samhällsarbetets egna behov och intressen. 1939 års motionärer yttrade härom:

»De ungdomar, som från unga år manuellt arbetat i jordbruk eller industri eller som hembiträden, kunna icke — fortfarande helst förutsatt att de genomgått skolköks- och hemvårdskurser — ha mycket att vinna på eller lära av att några månader ha deltagit i samhällstjänsten, i vad denna avser arbetsgrupperna 2—4. Tvärtom skulle de kunna ha förfång därav genom att behöva avbryta sin arbetsanställning. Aktiv medverkan i ortens hemförsvar bör däremot för dessa kategorier falla sig lika naturlig som för kvinnor i övriga yrkes- eller socialgrupper, men då denna verksamhet är av specifik natur och ledes av särskilda för ändamålet skapade försvarsorganisationer, faller den icke primärt under samhällstjänsten i dess här använda vanliga mening. För ungdomar däremot, som studera eller ägna sig åt kontors- eller handelsyrket och som företrädesvis äro att finna i städer och samhällen, borde deltagande i samhällstjänst vara ur många synpunkter både lämpligt och önskligt; detsamma gäller om de — numera allt färre — flickor, som utan att hjälpa till i hemmen och utan att företa sig något annat nyttigt fördriva sin tid i sysslolöshet. För det stora flertalet av nämnda grupper — varvid bör bemärkas, att även kontorister numera oftast ha viss utbildning, som gör att deras förvärvsarbete ofta börjar först närmare 20-årsåldern — torde det icke erbjuda stora svårigheter att genomgå samhällstjänsten under ferier eller t. ex. omedelbart sedan de slutat flickskolan eller innan de ta anställning. Dessa ungdomar ha ofta en mycket ytlig kännedom om vad kroppsligt arbete betyder och om de förhållanden, varunder andra samhällsklasser särskilt ute på landsbygden leva. En tids arbete på något av de nämnda arbetsområdena skulle öppna deras ögon för samhällsproblem utanför deras vanliga horisont eller för sociala förhållanden, som de eljest sällan komma i beröring med. I strävan att vidga förståelsen mellan olika samhällsklasser och mellan stad och land skulle samhällstjänsten fylla en viktig mission. Den käckhet, friskhet och ambition, som den moderna kvinnliga ungdomen visar, är en god garanti för att samhällstjänsten borde kunna slå väl ut; just i de nämnda grupperna finnes också en stark opinion till förmån för en kvinnlig samhällstjänst i någon form. Många av dessa ungdomar skulle förvisso komma att räkna det till ett av sitt livs roligaste och rikaste minnen att en tid ha fått leva mitt uppe i gammal bondekultur eller att ha fått vara till hjälp och glädje åt någon behövande arbetar- eller småbrukarfamilj, kanske långt uppe i obygdan.»

Vid 1939 års riksdag inforadrades yttranden över motionerna. Olika myndigheter och organisationer tillstyrkte den begärda utredningen. *Lantbruks-*

styrelsen, som blott yttrade sig över förslaget i den mån detta berörde jordbruket, fann en på lämpligt sätt ordnad frivillig samhällstjänst vara till stort gagn icke blott för jordbruket utan ock för den kvinnliga ungdomen, och styrelsen hänvisade härvid till de gynnsamma försök, som svenska lant-hushållsskolornas förening gjort för att ordna med frivillig hemhjälp. *Medicinalstyrelsen* tillstyrkte likaledes en utredning, under hänvisning till att den avsedda kvinnliga samhällstjänsten syntes kunna bli till mycket stort gagn ej blott för kvinnornas utbildning till deras uppgifter i händelse av kristillstånd utan även för fyllandet av det stora behov av arbetskraft, som redan nu föreligger beträffande sociala uppgifter. *Rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap* fann en samordning av den kvinnliga samhällstjänsten önskvärd. *Socialstyrelsen* tillstyrkte en utredning under hänvisning till att statsmakternas stöd syntes erforderligt, om en kvinnlig samhällstjänst skulle kunna bli till avsedd nytta. Även *överstyrelsen för svenska röda korset* förordade den ifrågasatta utredningen, likaledes *Fredrika-Bremerförbundet*, ehuru den senare organisationen gjorde vissa reservationer och önskade utredningen allsidig och förutsättningslös. Även de fyra stora partiernas kvinnoorganisationer bereddes tillfälle att yttra sig. Av dessa förordades en utredning av högerns och folkpartiets men avstyrktes av bondeförbundets och socialdemokraternas.

I allt väsentligt finna vi, att de i 1939 års motion framförda synpunkterna alltjämt äga full giltighet. Snarast kan sägas, att de två senaste årens händelser och dessas återverkan på vårt folk i högsta grad givit stöd åt tanken på en organiserad kvinnlig samhällstjänst. Den samhällsanda, som myndigheterna på senaste tiden velat och även i vidaste mån lyckats ingjuta hos vårt folk, har icke minst tagit sig uttryck i ett omfattande frivilligt arbete från kvinnornas sida för olika allmännyttiga ändamål. Tanken har i annan utformning och för ett speciellt syftemål tagits upp av de s. k. värtjänst-sakkunniga, när dessa nyligen (stat. off. utredn. 1940:38) velat inlägga en särskild försvarsutbildning, delvis i lägerform, i de allmänna skolorna. Den förlängning av värnplikten, som nu kommer att genomföras, liksom uttagandet av alla vapenföra män till försvarsutbildning gör det motiverat, att ökade krav ställas även på kvinnornas samhällsarbete, så långt lämpliga arbetsuppgifter finnas för dem och deras insatser bli av värde både för samhället och dem själva. Överhuvudtaget har känslan av plikt mot det allmänna och gemensamma aldrig varit så levande i vida folklager som under de senaste åren.

Den utredning om den lämpligaste formen för organiserandet av en frivillig samhällstjänst för kvinnor och statsmakternas stöd åt denna, vilken vi här ånyo framställa yrkande om, bör givetvis ske i anknytning till de organisationer, som redan verka, och med ledning av de praktiska erfarenheter, som hittills vunnits. Behovet av en samordning synes oss starkt framträ-

dande, icke minst med tanke på framtiden. Givetvis kunna — såsom av utskottsreservanterna år 1939 framhölls — uppgifterna för en frivillig samhällstjänst icke i detalj på förhand fixeras, så mycket mindre som densamma i hög grad måste komma att anpassa sig efter det stöd och den uppmuntran, som tanken kan erhålla för såväl det allmänna som från olika befolkningsgrupper. All den samhällstjänst, som vill använda detta namn och erhålla allmänt stöd, bör dock enligt vår mening ställas under någon auktoriserad överledning, något som måste vara den säkraste garantien ej blott för att rörelsen hålles opolitisk utan även för att verksamheten på lämpligt sätt anknytes till olika samhälleliga organ och därigenom bli både planmässig och effektiv. Enär det i nuvarande tidsläge är mer än annars tvingande nödvändigt att icke engagera staten för nya stora utgifter, bör det betonas att tyngdpunkten vid en eventuell utredning torde böra läggas på det organisatoriska och att utgifterna för en frivillig samhällstjänst av här ovan skisserad innebörd icke borde behöva bli särdeles stora, helst som det utförda arbetet i många fall helt eller delvis bör kunna bekostas av dem, som undfått tjänsterna.

De skäl, som år 1939 föranledde vederbörande tillfälliga utskott och riksdagens majoritet att gå emot utredningsförslaget, hänförde sig huvudsakligast till uppfattningen att de viktigaste önskemålen ändock skulle komma att beaktas vid då igångsatta eller planerade speciella utredningar. Sålunda hänvisades till det arbete, som ålåg den dåvarande kommittén för arbetsmarknadens planläggning under krig, liksom till den av samma års riksdag begärda utredningen om utbyggnad av hemhjälpinstitutionen. Vad kommittén angående arbetsmarknadens planläggning i krig beträffar, har dess enda förslag inskränkt sig till betänkandet om tjänsteplikt. Och någon utredning av hemhjälpinstitutionen har veterligen icke igångsatts. Ävenså hänvisades under debatterna till utredningen om social försvarsberedskap, men i dess direktiv ingår intet, som har samband med frågan om organiserandet av frivillig samhällstjänst. Visserligen har, särskilt genom kvinnornas beredskapskommitté liksom genom arbetsmarknadskommisionen och andra organ, ett mycket betydelsefullt frivilligt samhällsarbete igångsatts eller planlagts, men mycket av detta arbete ligger dock utom området för den kvinnliga ungdomens samhällstjänst, sådant som vi här ovan fattat det. Överhuvudtaget synes oss lämpligheten och önskvärdheten av frivilliga insatser av kvinnlig ungdom på de fyra huvudområden, som angåvos i 1939 års motion, vara än mer motiverade än för ett par år sedan och stå helt i överensstämmelse med tidens anda.

Ifall värntjänstsakkunnigas förslag rörande lägertjänsten m. m. till följd av den från olika håll framkomna kritiken skulle göras till föremål för en överarbetning — något som vi dock ej här vilja ta ställning till — vilja vi framhålla att skäl kunna tala för att tanken på en frivillig — eventuellt obli-

gatorisk — kvinnlig samhällstjänst därvid även upptoges till prövning i syfte att på rationellt sätt sammanbinda de olika intressen och behov, som härvidlag framträda.

I anslutning till vad vi ovan framfört få vi hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning och förslag om den lämpligaste formen för en statsunderstödd samhällstjänst för kvinnlig ungdom.

Stockholm den 22 januari 1941.

<i>Gustaf Tamm.</i>	<i>Axel Mannerskantz.</i>	<i>Gustaf Velander.</i>
<i>Nils Holmström.</i>	<i>William Nisser.</i>	<i>Robert von Horn.</i>
<i>Ivar Ekströmer.</i>	<i>Georg Andrén.</i>	<i>Carl Bengtsson.</i>
<i>M. Svensson.</i>	<i>K. W. Bodin.</i>	<i>C. Fr. Carlström.</i>
